

vječno; apstraktivno, razumno reflektiranje, naprotiv, koje stoji na gledištu „individuuma“, a ne na gledištu znanja, za Marxa je „pučka svijest“ s njenom „predstavom“ (Vorstellung) (ibid.) usmjerenom naivno, prosječno, to jest samo na „zamjećivanje“ a ne mišljenje stvari.

Pa ako je kružno kretanje ono koje daje „vječnost“, apstraktivno, individualno, fizičko, pojedinačno, smrtno, konačno biće ima samo uvid u lošu punktualnu beskonačnost linearnog „razvijanja“, to jest ponavljanja onoga što jest, nizanja uzroka do prvog („Tko je uopće rodio (stvorio) prvog čovjeka i prirodu?“), samo pitanje je, dakle, postavljeno tako da smjera na uzrok van bića, te već kao pitanje ukazuje na konačnost fizičke individualnosti. Umno gledište koje se odnosi na povijesnu totalnost, na cjelinu, ima svagda posla s „vječnošću“ i ne može sebi postaviti pitanje o jednom „transcendentnom stvoritelju“²¹. Nasuprot takvom transcendentnom stvoritelju“, „umno mišljenje“, znanje i uvid raspoložu „samostvaranjem“, „samorađanjem“ (generatio aequivoca), te čitav proces zbivanja samostvaralačkog bića, a čovjek je navlastiti primjer takvog bića, nosi karakter „božanstvenosti“, ali prenesene u imanenciju, ne u nešto transcendentno.

Pitanje o stvaranju prirode i čovjeka, — jedno od teologijskih pitanja, kako ih Marx vidi, — znači „apstrakciju od čovjeka i prirode“ (ibid.).

U strogom smislu, za takvo apstraktivno pitanje, ni čovjek ni priroda zapravo *nisu*, a doista *jest* samo »stvaranje«, božji akt stvaranja koji nadilazi sve stvoreno.

Marx je kritiku ovog teologijskog gledanja započeo insistiranjem na tome, da sama činjenica mi-

²¹ Zato u Marxu sasvim neprimjerene interpretacije u smislu historičizma i relativizma.